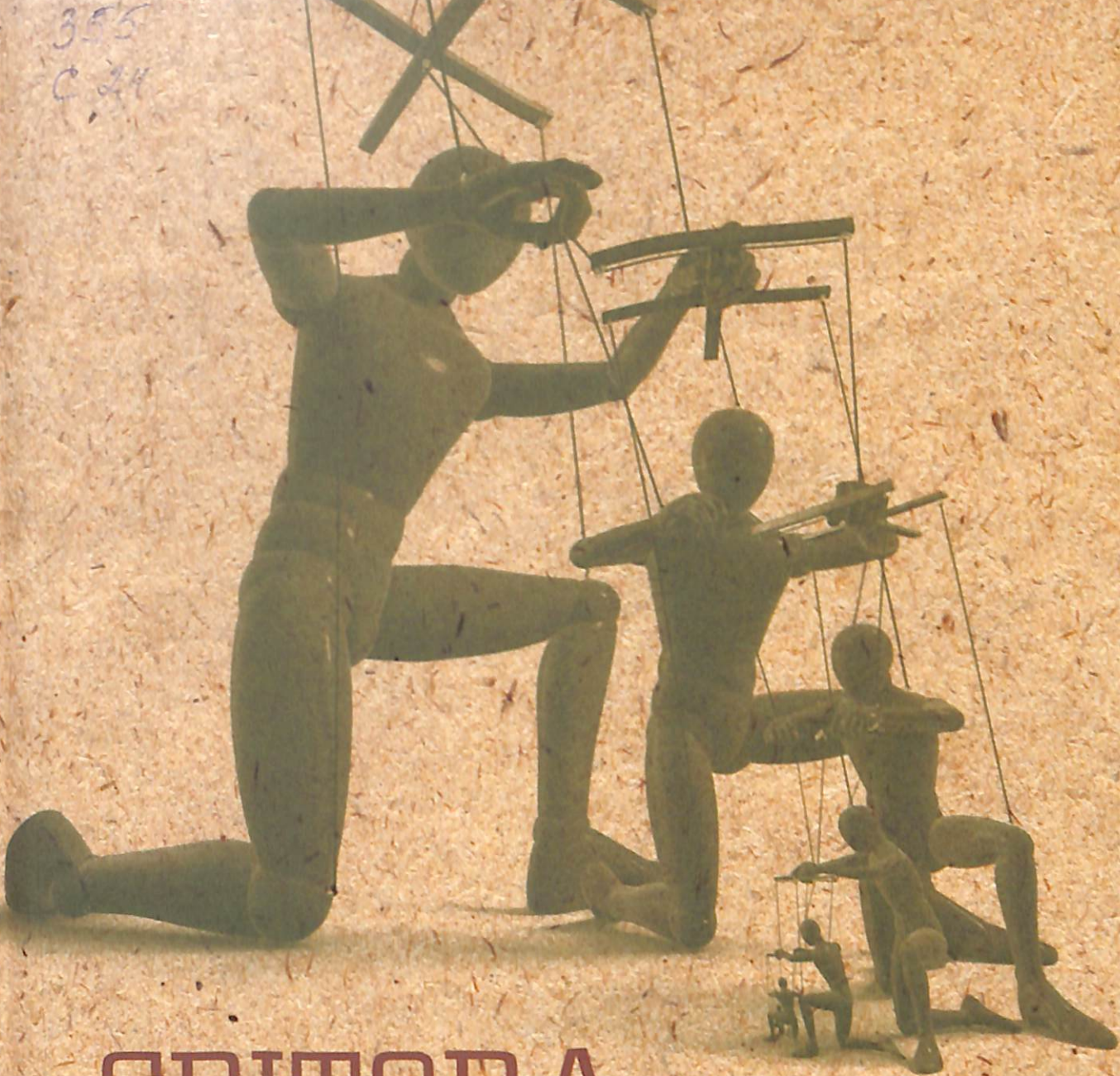

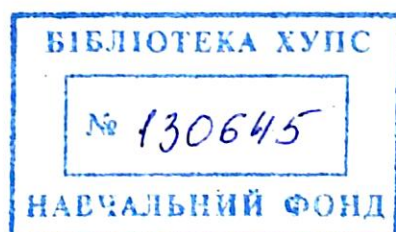
СВІТОВА ГІБРИДНА ВІЙНА: УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТ

За редакцією Володимира Горбуліна

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

СВІТОВА ГІБРИДНА ВІЙНА: УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТ

За редакцією Володимира Горбуліна

Харків
«Фоліо»
2017

УДК 327:355.1(1-071)(477)

ББК 66.2(0)+69.4(4УКР)

С24

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного інституту стратегічних досліджень
(Протокол № 9 від 30.11.2016 р.)*

За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
поширення на видання обов'язкове

Рецензенти:

Безсмертний Роман Петрович — Надзвичайний та Повноважний Посол України
в Республіці Білорусь;

Гопко Ганна Миколаївна — к.соц.ком., народний депутат України, Голова Комітету
Верховної Ради у закордонних справах;

Міріманова Наталія — провідний експерт у галузі трансформації конфліктів і
миротворчості, PhD Інституту аналізу і вирішення конфліктів Університету
Джорджа Мейсона;

Пирожков Сергій Іванович — д.е.н., проф., академік НАН України, віце-президент
НАН України;

Романченко Ігор Сергійович — д.військ.н., проф., генерал-лейтенант, заслужений
діяч науки і техніки України, начальник Центрального науково-дослідного
інституту Збройних Сил України;

Тука Георгій Борисович — заступник міністра з питань тимчасово окупованих
територій та внутрішньо переміщених осіб України, голова Луганської
обласної військово-цивільної адміністрації (2015–2016 рр.).

Головний науковий редактор і упорядник:

Горбулін Володимир Павлович.

Заступники головного наукового редактора:

Власюк Олександр Степанович, Ляшенко Олександра Миколаївна.

Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред.

С24 В. П. Горбуліна. — Харків : Фоліо, 2017. — 496 с.

ISBN 978-966-03-7760-8.

У колективній монографії, підготовленій фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень, вперше у вітчизняній та світовій науці детально досліджено явище світової гібридної війни в перспективі російської агресії проти України. Сутність гібридної війни розглянуто у контексті системної кризи світової безпеки, а її феномен — як новітній вид глобального протистояння. Детально розглянуто причини та передумови російської агресії проти України, її стратегічні цілі, а також особливості ведення гібридної війни у різних вимірах: воєнному, політичному, економічному, соціальному, гуманітарному, інформаційному. Аналізуються локальні успіхи нашої держави у протидії ворожим планам РФ за окремими напрямками. Зроблено загальний висновок про доведення Україною своєї спроможності як держави, що відстоює свій суверенітет у боротьбі з агресором. Розглянуті питання реформування міжнародних безпекових інститутів та пошуку балансу сил у новій, гібридній реальності.

Розраховано на політиків, політичних аналітиків, державних службовців вищої ланки, науковців у сфері безпекознавства. Результати дослідження зацікавлять освітян, представників громадянського суспільства, а також національно свідомих громадян.

УДК 327:355.1(1-071)(477)

ББК 66.2(0)+69.4(4УКР)

ISBN 978-966-03-7760-8

© Національний інститут
стратегічних досліджень, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	7
----------------	---

ДЖЕРЕЛА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

<i>Розділ 1. ФЕНОМЕН ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....</i>	<i>15</i>
1.1. Гібридна війна як новітній конфлікт і як форма глобального протистояння.....	15
1.2. Концептуалізація терміна	19
1.3. Роль перспективи в гібридній війні.....	33
1.4. Два модуси існування гібридної війни – фізична дійсність та дискурсивний конструкт	41
1.5. Конфлікт інтерпретацій	48
<i>Розділ 2. ГІБРИДНА РЕАЛЬНІСТЬ І СВІТОВИЙ ПОРЯДОК.....</i>	<i>55</i>
2.1. «Паралельний світ» як механізм гібридної війни	55
2.2. Гібридна війна як вияв конфлікту ціннісних моделей порядку.....	63
2.3. Геополітична та глобалізаційна парадигми стратегічного мислення.....	74
<i>Розділ 3. СФЕРИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....</i>	<i>79</i>
3.1. Радикалізація світобуття	79
3.2. Світова криза демократії.....	92
3.3. Глобалізація економіки і гібридна війна.....	98
3.4. Боротьба за Європейський енергетичний ринок	102
3.5. Змагання за транспортно-логістичне домінування.....	112
3.6. Криза моделі глобалізованого інформаційного простору	117

СВІТОВА ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ПОРОДЖЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ГЕОПОЛІТИКИ

<i>Розділ 4. СТРАТЕГІЯ ІМПЕРСЬКОГО РЕВАНШУ</i>	<i>125</i>
4.1. Консолідація політичного режиму	125
4.2. Реконструкція імперської ідентичності.....	135
4.3. Відродження великодержавних амбіцій	140
4.4. Опанування інструментів інформаційної війни.....	144
<i>Розділ 5. ВНУТРІШНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ КАТАЛІЗАТОРИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ</i>	<i>149</i>
5.1. Економічні детермінанти імперської політики	149
5.2. Криза економічної моделі РФ	155
5.3. Суспільне підґрунтя російської агресії	162
5.4. Мобілізаційні групи підтримки гібридної агресії.....	169

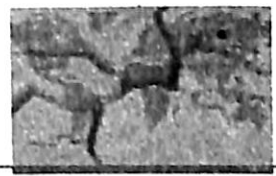
Розділ 6. ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИКЛИК РОСІЇ СВІТОВІ	175
6.1. Російська зовнішня політика як прояв ревізйонізму та логіки агресивного реалізму	175
6.2. Конфронтація із Заходом	179
6.3. Жорстке домінування РФ на пострадянському просторі	185
6.4. Жертви російської гібридної агресії	191
6.5. Стратегічні цілі гібридної агресії Росії проти України	196

УКРАЇНА: ПЕРЕДУМОВИ ГІБРИДНОЇ БИТВИ

Розділ 7. УКРАЇНА – ВИМУШЕНА ЧИ СВДОМА «СПОКУСА» ДЛЯ АГРЕСОРА?	205
7.1. Фасадна демократія і надмірна централізація влади	205
7.2. Декларативність безпекової політики	211
7.3. Економічна, фінансова і транзитна залежність	218
7.4. Енергетична пастка	229
Розділ 8. НЕДООЦІНЕНА «М'ЯКА» СИЛА	237
8.1. Стратегічна дезорієнтованість зовнішньої політики	237
8.2. «Несмілива» культурна дипломатія	241
8.3. «Білі плями» в інформаційному просторі	245

ОСОБЛИВОСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Розділ 9. ВІЙНА НА ГУМАНІТАРНОМУ ТА ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ ФРОНТАХ	251
9.1. Заперечення української ідентичності	251
9.2. Спроби впливу на політичні процеси	256
9.3. Інформаційне супроводження гібридної війни	261
Розділ 10. СИЛОВІ, СПЕЦІАЛЬНІ ТА ДИПЛОМАТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ	265
10.1. Військові рішення	265
10.2. Діяльність російських спецслужб в Україні	270
10.3. Дипломатичне прикриття гібридної агресії	276
Розділ 11. ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ	283
11.1. Торговельні війни як інструмент економічного тиску	283
11.2. «Енергетична зброя» в умовах гібридної війни	291
11.3. Посилення тінізації економіки як наслідок гібридної агресії	300

ШЛЯХ ДО ПЕРЕМОГИ: THE CASE OF UKRAINE

<i>Розділ 12. СИЛОВА ВІДПОВІДЬ АГРЕСОРУ</i>	311
12.1. Формування нової якості сектору безпеки і оборони	312
12.2. Головні завдання подальшого реформування сектору безпеки і оборони	321
12.3. Відновлення та розвиток оборонної промисловості	326
<i>Розділ 13. ЗРУШЕННЯ НА ШЛЯХУ ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ</i>	333
13.1. Гібридна агресія як каталізатор економічних трансформацій	333
13.2. Пожвавлення реального сектору	340
13.3. Започаткування процесів стабілізації фінансової системи	345
13.4. Кроки до енергетичної захищеності та захист критичної інфраструктури	352
13.5. Протидія соціальним інструментам гібридної війни	359
<i>Розділ 14. ЛОКАЛЬНІ ПЕРЕМОГИ УКРАЇНИ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ</i>	369
14.1. Національне самоусвідомлення	369
14.2. Реорганізація політичної системи	379
14.3. Новий вимір інформаційної політики України	384
14.4. Активізація потенціалу гуманітарного сектору	389
14.5. Адаптація механізмів державної регіональної політики	401

ГІБРИДНА ВІЙНА І ГІБРИДНИЙ СВІТ

<i>Розділ 15. РЕАКЦІЯ СВІТУ НА ГІБРИДНУ АГРЕСІЮ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ</i>	411
15.1. Роль міжнародних безпекових організацій та форумів	411
15.2. Економічний тиск та політика санкцій	417
15.3. Активізація радикальних та антиєвропейських сил на підтримку Росії	428
15.4. Мінський процес у фокусі світової політики	433
<i>Розділ 16. ОБРИСИ НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ</i>	445
16.1. Руйнування системи міжнародної безпеки	445
16.2. Світ перед викликами глобальної російської пропаганди	456
16.3. Новий баланс сил і пошук міжнародно-правових безпекових формул	460
ВИСНОВКИ	467
ПІСЛЯМОВА	483
ГЛОСАРІЙ	489

СЛОВА ВДЯЧНОСТІ

Авторський колектив Національного інституту стратегічних досліджень високо цінує підтримку начальника Генерального штабу — Головнокомандувача Збройних Сил України генерала армії України **Віктора Миколайовича Муженка** та рекомендації його колег щодо вивчення особливостей гібридної війни Росії проти України та формування нової якості вітчизняного оборонного сектору.

Висловлюємо щирю вдячність рецензентам: доктору економічних наук, професору, академіку НАН України, віце-президенту НАН України **Сергію Івановичу Пирожкову**; доктору військових наук, професору, генерал-лейтенанту, заслуженому діячу науки і техніки України, начальнику Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України **Ігорю Сергійовичу Романченку**; Надзвичайному та Повноважному Послу України в Республіці Білорусь **Роману Петровичу Безсмертному**; кандидату наук із соціальних комунікацій, народному депутату України, Голові Комітету Верховної Ради у закордонних справах **Ганні Миколаївні Гонко**; провідному експерту в галузі трансформації конфліктів й миротворчості, PhD Інституту аналізу і вирішення конфліктів Університету Джорджа Мейсона **Наталії Мірімановій**; заступнику міністра з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, голові Луганської обласної військово-цивільної адміністрації (2015–2016 рр.) **Георгію Борисовичу Туці**.

Щиро дякуємо команді професіоналів, які невтомно працювали над літературним редагуванням тексту монографії, її технічним оформленням, дизайном.

Велике спасибі усім, хто не шкодував сил і часу для нашої спільної справи.

ПЕРЕДМОВА

*Борітеся — поборете!
Вам Бог помагає!*

Тарас Шевченко

Сьогодні людство стоїть перед викликом гібридних війн, подобається нам це чи ні. Саме такі війни породжують формування нового гібридного світу, або, точніше, — гібридного світоустрою. І ми мусимо адекватно відреагувати на цей виклик, описати його не заперечуючи, але приймаючи реальність такою, яка вона є.

Точкою відліку для формування гібридного світоустрою стала агресія Росії проти України. І це не оцінка в дусі романтичного україноцентризму (на що й справді у нас багато хто грішить), — це об'єктивний стан питання. Як сараєвське вбивство вивільнило стиснуту пружину глибоких суперечностей і складних процесів, що призвели до Першої світової війни, так і пряма анексія Криму Росією та її дії на Донбасі стали таким самим спусковим гачком для початку нової світової гібридної війни.

«У світі немає нічого більш постійного, ніж непостійність», — писав Дж. Свіфт. Ключова проблема нинішнього «процесуального моменту» саме в тому, що багато людей (політики, експерти, науковці, журналісти), як і раніше, думають про нинішній стан як про щось тимчасове. Вони часто сприймають і трактують його як щось таке, що є «відхиленням від норми» або просто «транзитним станом» до кардинально іншого «кращого майбутнього». Більше того, так про це думають і ті, хто зруйнував цей світопорядок, який ще кілька років тому здавався нам непорушним: Москва та її кремлівсько-державний істеблішмент (політичний, інтелектуальний, військовий), що є «елітою» лише умовно. Загалом же спостерігається чітка неготовність не тільки РФ, а й Заходу прийняти нову реальність.

Чи є ця «неготовність» наслідком певного нерозуміння поточного моменту, помноженого на страхи його прийняття, — окреме питання. «Справжні таємниці стають такими не тому, що про них ніхто не знає, — попереджав Карл Густав Юнг, — а тому, що їх ніхто не розуміє». Тим часом ця гібридна війна, як своєрідна парамілітарна агресія, унікальна за багатьма параметрами. Вони є своєрідним відображенням цього ж таки нового гібридного світу: кон'юктурно надумана причина початку вій-

ни, брехня під час її розгортання, майже повне моральне розкладання й деградація жителів країни-агресора, і при цьому — посилені постійним членством у Раді Безпеки ООН дії агресора в рамках формального міжнародного права, створення масованої інформаційної підтримки своїх дій, використання методів «активних заходів» у небачених досі масштабах. І, до речі, проблеми в гібридного агресора виникають саме тоді, коли він намагається поєднати цілі та методи гібридної «війни майбутнього» зі світовими реаліями минулого.

Не можна не визнати, що за руйнування старого світопорядку відповідальна не тільки Росія. Безумовно, саме її агресія проти України (а раніше — проти Грузії) стала безпосередньою причиною того, що відбувається. Проте Захід, зі свого боку, по суті — «вмиваючи руки», дозволив цьому статися. Про це дедалі чіткіше говорять і західні ж аналітики, зокрема Пітер Дікінсон у своєму матеріалі для *Atlantic Council*. Він справедливо зазначає, що більшість західних ЗМІ відразу після російської агресії проти України несподівано «осліпли» стосовно того, хто агресор в українському конфлікті і як мають бути названі окупаційні війська. Натомість журналісти винаходили якісь нові слова та словосполучення, єдиний смисл яких — не назвати російську агресію такою.

І більш ніж слабкою втіхою, за своєю глибинною суттю, є підходи, схожі на бачення одного з найпопулярніших американських футурологів Роберта Каплана: «Хоч би як це обмежувало можливості України, хоч би як ускладнювало існування самого ЄС, — ані Євросоюз, ані НАТО не приймуть Україну у свої ряди... [але] ваше майбутнє не виглядає похмурим».

При цьому західна преса в новому гібридному світі і сама стає жертвою нової гібридної реальності (яка справді не вписується в її ліберально-демократичні світоглядні переконання), оскільки намагається підходити до інформаційно-політичного простору з «демократичними стандартами» мирного й раціонального існування — підходом «виваженості», «об'єктивності» та «плюралізму думок». А тим часом та ж Росія, по-ніцшеанськи «переоцінюючи цінності» демократії крізь призму своєї «суверенності» і спекулюючи на цих «класичних стандартах» журналістики (в частині необхідності показати, щонайменше, два погляди на ситуацію), свідомо зміщує «точку об'єктивності» продуманою та масштабною брехнею, роблячи об'єктивний погляд на ситуацію безглуздим.

Однак Захід потроху оговтується від першого шоку 2014–2015 рр. і починає шукати шляхи протидії Росії. Вдалі чи ні — поки що до кінця незрозуміло. Адже для повноцінної відповіді потрібно змінитися самим, а це занадто серйозна річ, до якої готові далеко не всі.

Насамперед це виявлятиметься в тому, що кожна сторона, яка зараз вдається до тих чи інших дій, у логіці «старого світу» реагуючи на виклики

світу нового, постійно стикатиметься з абсолютно неадекватними (як їй здається) наслідками своїх дій.

І, мабуть, найбільше таких сюрпризів можуть очікувати саме на Росію. Вже очевидно, що, розв'язуючи гібридну агресію, Кремль розраховував на, щонайменше, зовні «двоєдиний» (але внутрішньо парадоксальний) глобальний результат.

З одного, геостратегічного, боку — зруйнувати існуючий світопорядок домінування країн Заходу на світовій арені. З цим, до речі, РФ досить успішно справляється, і, на її думку, це дуже добре для неї. Геостратегічна мета такого деструктиву — повернути Росії статус «великої держави».

З іншого, геоісторичного, боку — повернути світ у реальність середини ХХ ст., до періоду риторики класичного політичного реалізму («зони впливу», «боротьба систем», «баланс сил і баланс інтересів» тощо).

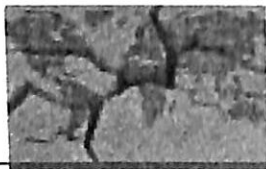
Саме між цими двома масштабними цілями лежить прірва концептуальної невідповідності, якої Росія ще не усвідомила. І не схоже, що здатна усвідомити в принципі.

Спрощено геополітична мета Росії при розв'язуванні глобального гібридного конфлікту усвідомлювалася таким чином: методами гібридної війни зруйнувати існуючий світопорядок, щоб відновити світопорядок періоду холодної війни і в ньому посісти звичне місце (або максимально порівнянне — з поправками на зміцнілий Китай та ін.).

Як бачимо, цей новий світопорядок формується. Зусиллями і діями Росії зокрема. Однак проблема в тому, що це буде новий гібридний світо(без)порядок, який не матиме нічого спільного з тим, який РФ так хоче повернути. Світо(без)порядок із новою розстановкою країн та новими гібридними війнами (ініційованими вже новими гравцями, в т. ч. ситуативними союзниками Росії — проти неї самої). З гібридними рішеннями у проблемних ситуаціях (часто — поза правовими полями держав або в «сірій зоні» національного і міжнародного права) та гібридним міжнародним правом тощо.

Слід зрозуміти і прийняти, що новий гібридний світо(без)порядок, який вибудовується на наших очах, — це не якийсь «транзитивний стан», це і є нова реальність, яку аж ніяк не можна екстраполювати на реалії минулого. Понад те, в цій новій гібридній реальності може просто не виявитися гідного місця для Росії — з її неефективною економікою, неефективним державним управлінням, з її застарілим лексиконом для ідеологічного опису та ціннісного осмислення реальності.

У цьому новому «прекрасному» світі ризики для самої Росії йдуть по висхідній, оскільки вона випустила джина гібридної війни з пляшки. Тим самим мимохіть погодившись, що нові норми і принципи «геополітичного безчинства» поширюються й на неї.

Діючи в обхід основоположних принципів світопорядку, порушуючи норми і правила міжнародних відносин, Росія тим самим втратила достатній кредит довіри, аби вважатися надійним і шанованим міжнародним партнером. І західні санкції стали лише зовнішнім виявом цього, не так позбавляючи Москви доступу до критично важливих ресурсів (від фінансових до технологічних), як ускладнюючи їх використання.

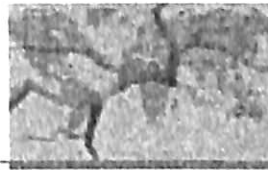
Росія й сама стає дуже вразливою до інструментів і механізмів, методів і методологій гібридної війни — якщо вони будуть використані проти неї, особливо в тих регіонах, які й без того ослаблені у військовому та забуті в адміністративному сенсі. Йдеться насамперед про Далекий Схід, відкритий для повзучої китайської експансії, яка може розпочатися вже найближчими роками і тривати десятиліття.

Поки що Москва робить те, що вона робила завжди, і досить успішно, — знищує існуючу реальність. У справі деструкції з нею зрівнятися важко. Проте конструктив завжди був її слабким місцем, а тепер і поготів.

РФ нічого пред'явити не тільки світові та країнам, що її оточують, — її нічого пред'явити і своїм власним громадянам. Показово, що лівова частка російських публічних стратегічних/аналітичних документів останнього часу майже не звертається до проблем розвитку всередині країни: майже немає документів стосовно нових стратегій в економіці, соціальній політиці, етнонаціональній політиці, медицині, охороні здоров'я тощо. Натомість безліч «зовнішньо орієнтованих» документів: зовнішня політика, можливості застосування сили (в усіх її проявах) за кордоном, аналіз зовнішніх ворогів та союзників.

При цьому внутрішньої політичної опозиції (як запоруки розвитку політичної системи та забезпечення контролю над владою) в РФ немає як такої. Як і немає самого політичного життя — воно фальсифікується підклимовою боротьбою окремих кланів та груп інтересів. Ситуація дедалі більше перегукується з відомою фразою з фільму «Убити дракона» за п'єсою Євгена Шварца: «Ну якщо не можна протестувати, то хоча б посперечатися...» Однак і можливість «посперечатися» потихеньку знищується.

Якщо говорити про російську зовнішню політику загалом, то, безумовно, це подальше нарощування потенціалу ведення гібридних війн (як безумовного продовження політики «за Клаузевіцем») на нових просторах. Причому не тільки на європейській арені, а й у регіоні Середньої Азії тощо. Однак Україна, як і раніше, залишається у фокусі зовнішньополітичної діяльності Кремля. І, судячи з усього, практична діяльність РФ тут і надалі зосереджуватиметься на підтримці створених псевдореспублік та продовженні (з поправкою на зміну умов) ведення гібридної війни проти нашої країни.

Росія в її нинішньому вигляді становить собою загрозу не лише для всіх, хто її оточує, а й для самої себе. І становитиме в майбутньому. Надії на те, що санкції її «заспокоять», «протверезять» або «повернуть до норми», — примарні й необґрунтовані. Вони випливають із тієї ж логіки поведінки «нормальних держав» у «нормальних умовах» за «нормального світопорядку». Якого насправді вже немає. Отже, сподіватися треба на себе і на продуманість своєї практичної діяльності.

Для цього потрібно активніше й інтенсивніше осмислювати новий підхід і нову реальність, рішуче відмовляючись від звичних нам типових рішень у всіх сферах — зовнішньополітичній, військовій, економічній, інформаційній, соціальної політики тощо. Як правильно зазначили недавно щодо зміни стратегії нашої зовнішньої політики: «Є теорія, що уподібнює взаємодію держав до більярдних куль, у тому сенсі, що характер зовнішньої політики не залежить від режиму, як сила і траєкторія ударів не залежать від кольорів куль. Однак у нашій ситуації йдеться не тільки про колір куль: змінилося майже все, включно з геометрією столу та характером силової взаємодії».

Якщо бути до кінця чесними, наша головна стратегічна загроза — це навіть не питання, чи знайдемо ми тактично успішні відповіді на гібридну агресію (хоча це життєво важливо!), а чи зможемо ми зрозуміти цей новий гібридний світ, зрозуміти його закони й закономірності (які зараз нам видаються хаосом), і як саме ми скористаємося цими знаннями.

Свої стратегії змінюємо (маємо змінювати) не тільки ми. Бо всі, хто не зміниться, хто не прийме нової геополітичної гри, хто буде про неї думати як про «повернення старої доброї холодної війни», швидше за все, програють і можуть зникнути.

Цей момент — це й нова можливість. Якщо ми зможемо побудувати адекватну нову картину світу, скоригувати свої стратегії, ми можемо стати частиною тих сил, які формують цей новий світ (хоч би як патетично це звучало). Ми на порозі глибоких трансформацій існуючих військово-політичних та економічних альянсів, зародження нових, пошуку відповідей на нові, несподівані проблеми, і цим слід скористатися. Ми мусимо бути активнішими, креативнішими, але ця діяльність має стати і більш прагматичною. Тому необхідна масштабна ревізія всього, що досі здавалося базовим (включно з абсолютними зовнішньополітичними пріоритетами).

Це не означає, що Україна повинна раптово відмовитися від європейської і євроатлантичної інтеграції. Ні. Але ми маємо наповнити своє бачення цього процесу новим, більш реальним і досяжним змістом. Особливо з огляду на те, що перспектива юридично оформленого вступу України і до ЄС, і до НАТО така туманна, що висувати її як реальний стратегічний пріоритет можна лише в тому разі, якщо його ніхто не планує досягати.

Очевидно, попри незмінність євроінтеграційного та євроатлантичного вектора, цілепокладання має радикально змінитися. І це стосується не тільки зовнішньої політики, а й майже всіх сфер.

Проблема не тільки в тому, що ми ніби «не бачимо», як саме мають змінитися наші стратегії. Наскільки нинішня система державного управління здатна ці нові стратегії реалізувати? Чи здатна вона у принципі прийняти їх і почати діяти за ними? Особливо якщо ці стратегії виходитимуть за рамки традиційних практик і традиційних інструментів.

Тут на нас, очевидно, теж чекає істотне зміщення акцентів, яке болісно позначиться на чималій кількості громадян країни, включно з її керівниками. Якщо питання вивести на рівень загальнодержавного осмислення, то звучатиме воно так: чи здатні ми (а якщо так, то коли і з яким результатом) на масштабну соціально-адміністративну підготовку до існування в рамках гібридного світу і до протидії гібридним війнам?

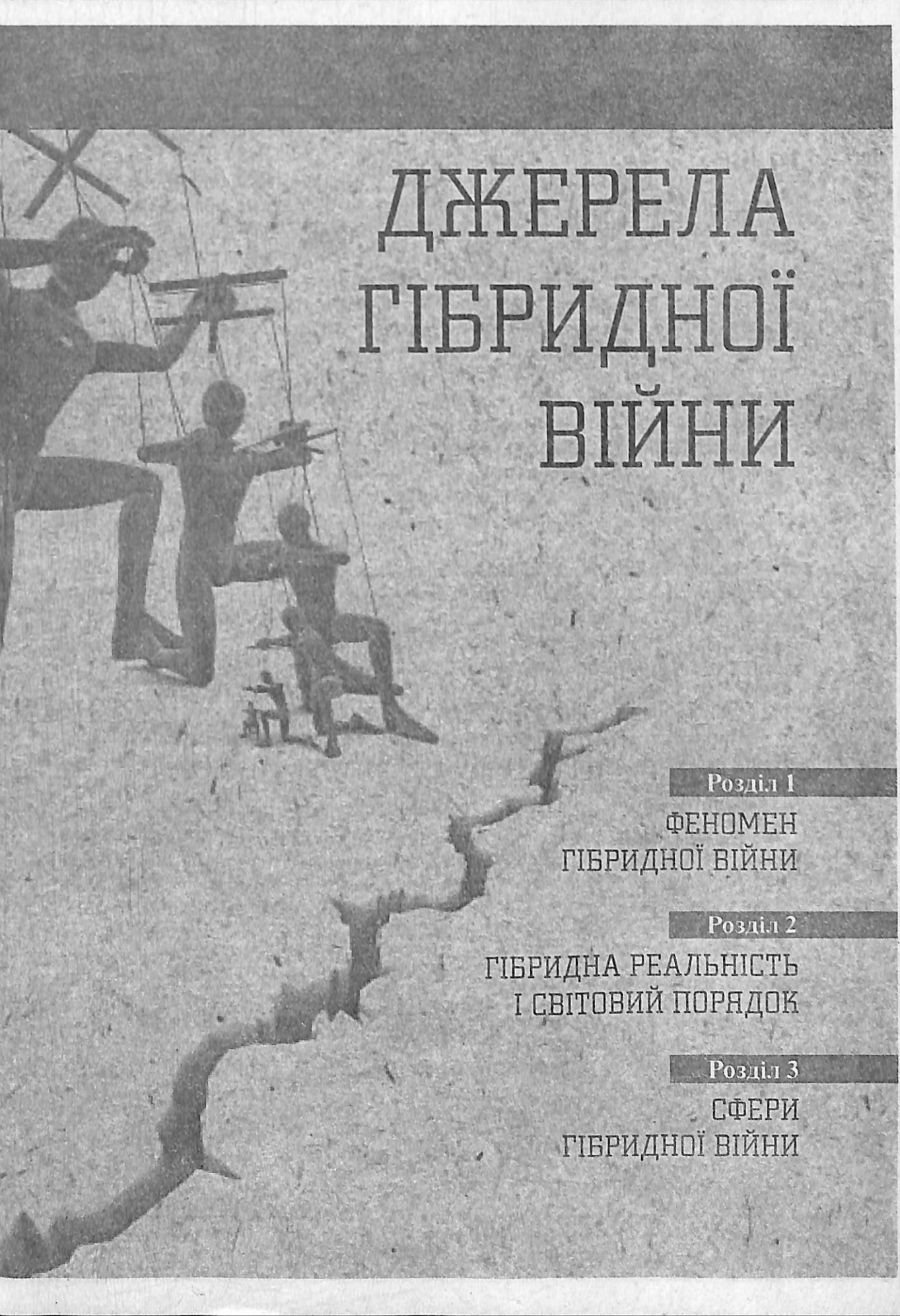
Сьогодні відповіді на це запитання немає. Але ця відповідь нам конче необхідна.

Так чи інакше, вивчення «уроків історії» в Україні відбувається паралельно із самим перебігом історичних подій, а фахівцем з питань національної безпеки мимоволі стає майже кожен. Однак навіть світова гібридна війна рано чи пізно скінчиться. Зрозуміло, що перемоги у ній не буде. Як початок цієї війни важко зафіксувати у часі, так і її завершення не буде ознаменоване тріумфальними діями. Але ця війна вже багато що змінила у світі, створюючи власний «дизайн» його гібридизації.

Продовжуючи «тримати український фронт» світової гібридної війни і розуміючи, що північний сусід завжди залишатиметься нашим сусідом, мусимо розмірковувати про майбутнє України. Яким би ми хотіли його бачити? Яким чином уже зараз, коли війну ще не закінчено, будувати своє майбутнє? Щиро сподіваюся, що комплексне монографічне дослідження «Світова гібридна війна: український фронт», здійснене фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень, не лише визначить певну «систему координат» для існування у гібридному світі, а й допоможе усім небайдужим об'єднатися для створення майбутнього.

*Директор Національного інституту
стратегічних досліджень,
академік НАН України
В.П. Горбулін*

ДЖЕРЕЛА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Розділ 1

ФЕНОМЕН
ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Розділ 2

ГІБРИДНА РЕАЛЬНІСТЬ
І СВІТОВИЙ ПОРЯДОК

Розділ 3

СФЕРИ
ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

ПІСЛЯМОВА

*Вирушивши в дорогу, треба йти.
Якщо дуже кепсько — прискорити ходу.
Але не озиратися назад...*

Ілля Еренбург

Україна перебуває в точці біфуркації, або перед своєрідним «моментом істини»

Нинішнє поширене, але від цього не менш хибне сприйняття ситуації як «затишшя» містить макронебезпеку. Насправді ми спостерігаємо лише зміну парадигми розгортання цього довгострокового конфлікту. Ба більше, формується тривожне відчуття «тиші перед бурею», особливо з огляду на ту активність, яку продовжує розгортати Росія на території «ДНР/ЛНР», а також Криму (про який багато хто регулярно забуває). Перспектива масштабних бойових зіткнень стає дедалі чіткішою.

При цьому наша методологічна основа аналізу ситуації багато в чому продовжує обертатися навколо концептів попередніх 25 років незалежності. Відмова від закостенілих і неефективних підходів відбувається дуже болісно, із серйозним відкочуванням до «звичної» для багатьох реальності.

Нинішній, вочевидь короткий, період — чи не остання можливість заново серйозно оцінити стратегічний контекст розгортання військово-політичної ситуації в Україні й навколо України, а також почати думати про те, **якою може бути наша відповідь на нові виклики українській державності й національній безпеці.**

І робити це ми повинні, виходячи не з наших абстрактних припущень про реальність, а беручи до уваги той факт, що «велика війна», до якої чимдалі наполегливіше готується і яку провокує Росія, цілком може стати реальністю.

Ми повинні чітко розуміти, що для **України воєнна загроза з боку Росії не зникне ніколи.** Причому ймовірність зростання цієї загрози (і перехід її до активної фази) тим вища, чим менш успішною буде робота Росії із дестабілізації України іншими методами.

Питання в тому, чи готові ми визнати реальність війни і готуватися до неї повноцінно. Тим більше, що до всього додається ширша й важливіша проблема, з якою ми стикаємося вже зараз, — міжнародний контекст російсько-української війни.

Однак, навіть визнаючи високу ймовірність масштабної війни, ми повинні пам'ятати про два принципових моменти.

Перший. У випадку прямої масштабної воєнної агресії РФ проти України наші шанси вистояти в ній мінімальні. Наші потенціали настільки різні, що очікувати іншого складно. Принаймні це справедливо за нинішнього стану українських Збройних Сил та їх військово-технічного забезпечення. Наше завдання — максимум (знов-таки — з огляду на нинішній реальний стан ЗСУ) — завдати противникові максимальних втрат, сповільнити його рух (аби дочекатися допомоги з боку наших союзників, якщо вони захочуть її надати) і зробити його подальше просування, утримання території дуже дорогим задоволенням.

Другий (і це логічно випливає з попереднього пункту). Наше основне завдання — створити умови, щоб не допустити такої війни. Йдеться про всі дії, спрямовані на послаблення РФ (дипломатичні, економічні, інформаційні), посилення нашого потенціалу стримування агресора (зокрема переозброєння армії та політичну консолідацію суспільства) і зміну самого підходу до осмислення загроз, а також до реагування на них.

Утім, багато тут залежить не тільки від нас, а й від наших європейських партнерів, які про свої відносини з РФ дедалі частіше висловлюються досить двозначно.

Чи стане Європа «колективним гюлленцем» Дюрренматта?

Відносини між Україною — Росією — Європою до болю нагадують трикутник із твору Ф. Дюрренматта «Візит старої дами»: Ілл — Цаханассьян — гюлленці (що зауважив якось і політолог Б. Пастухов). Звичайно, Європа не схожа на збіднілий Гюллен. Та й Росія, вочевидь, не та країна, яка може вільно кидатися грішми (про що нещодавно переконливо повідомив російський прем'єр-міністр жителям Криму).

Але спокуса не обов'язково пов'язана з грубими матеріальними благами. Нині Росія спокушає Захід міфами про те, що може повернути час назад (у період до 2014 р.), що вона допоможе Заходу у вирішенні його пекучих проблем (біженці, Сирія, терористи, ІДІЛ — усе, що завгодно), що гроші з «дикої, але багатой» Росії знову потечуть до Європи. А для цього потрібно всього лише «вбити» Україну — відмовити їй у міжнародній підтримці, фінансовій допомозі, засудити, та хоч би й просто заплющити очі на те, що робить там Росія.

Сьогодні наші західні друзі демонструють значно більше самовладання, ніж ґюлленці: для них цінності й принципи означають набагато більше, ніж для абстрактних мешканців вигаданого міста. Однак і ми не можемо заплющувати очі на те, що громадська думка у багатьох європейських країнах коливається і змінюється. Змінюється не на нашу користь. Свідчення цього — останнє за часом рішення французького Сенату щодо послаблення санкцій проти Росії. Або заяви керівника німецького МЗС Ф.-В. Штайнмайера про те, що треба вже починати думати про скасування санкцій в обмін на «істотний прогрес» у виконанні Мінських домовленостей.

Дедалі голосніше й чіткіше лунають заклики повернути Росію до G8, скасувати санкції й поновити повноцінні економічні відносини (як зробив нещодавно в Санкт-Петербурзі Н. Саркозі). Ба більше, ті, хто до цього закликає, вже починають «раціоналізувати» свої заклики, посиляючись на «спільність українського й російського народів», на «об'єктивні підстави Росії претендувати на Крим», на те, що «Україна не проводить реформ», тощо. А словами колишнього міністра юстиції Франції Р. Даті, який недавно закликав зняти санкції з керівників російських спецслужб, могли б по праву пишатися і Бургомістр, і Вчитель із п'єси Дюрренматта: «Реальна політика — це вже не вибір, це наш обов'язок, нав'язаний світом навколо нас. Ми можемо не погоджуватися з усім, і ми можемо накладати болісні санкції, але є цілі й інтереси, які вимагають від нас вийти за бажання покарати».

Як довго європейські політичні лідери зможуть протистояти цьому тискові громадської думки (до речі, сформованої і за активної підтримки тієї ж таки Москви й лояльних до неї політичних партій і громадських рухів)? Швидше за все, для радикальної зміни позицій буде потрібна заміна нинішніх європейських лідерів на нових. Не за горами президентські вибори у Франції й парламентські в Німеччині, а також вибори в інших європейських країнах. Чи зможуть (і чи захочуть?) нові керівники продовжувати конфронтаційну лінію з Росією? Відповідь на це зараз дати складно.

Однак чого нам у цій ситуації точно не варто робити, то це займатися моралізуванням. Розмірковувати, чи знімуть санкції, і якщо знімуть, то чи морально вчинять наші союзники, чи ні, чи продався хтось Москві, чи ні, насправді немає сенсу. Як мінімум — з точки зору раціонального погляду на реальність.

Тим більше, що коли до кінця бути чесними, то навіть усередині України ситуація дуже складна — як у соціально-економічній сфері, так і з погляду загального стану нашого суспільства, і це не може не викликати тривоги. Втома суспільства від офіційно не оголошеної війни, різке зниження соціальних стандартів і умов життя, відсутність позитивного бачення реформ — усе це стимулює зростання полярних настроїв: від апа-

тії до протесту. Усе це спритно використовують російська пропаганда та її розвідслужби для «розгойдування» ситуації зсередини.

Тому Україна повинна вже зараз планувати свою діяльність так, ніби жодних санкцій немає, а міжнародний контекст складається не на нашу користь. Тільки це дозволить нам уникнути найважчих сценаріїв (на кшталт масштабної воєнної агресії або зміни ставлення до нас союзників).

Концептуальна рамка нової стратегічної діяльності України

Тут ми підходимо до важливого питання про те, якою ж може бути наша відповідь на такі дії Росії, і чи є вона взагалі? Вона є. І її суть — стратегічний аналіз і стратегічне планування, які тримаються на двох стовпах — асиметричності і проактивності.

Росія майже відкрито визнає, що неспроможна займатися стратегічним аналізом і, тим більше, стратегічним плануванням. Навкололадні наукові еліти навіть намагаються це обґрунтувати тим, що в нинішньому світі стратегії унеможливилися як такі. Інтерв'ю різних російських аналітиків, які причетні до вироблення Росією зовнішньополітичних рішень, лише увиразнюють цю нездатність російського істеблішменту мислити стратегічно.

Однак саме ця нездатність — наш шанс. Не віра в «закордон нам допоможе» або очікування нової ціни на нафту марки *Brent*. Ні. **Наш шанс — грати стратегічно із закріпленими тактиками.**

Насамперед має змінитися міцно вкорінена практика, коли оперативно-тактичне управління грає першу скрипку в системі національної безпеки та оборони, тоді як власне стратегічне — лише другу. Якщо говорити про наявність справді стратегічного аналізу, слід визнати, що в цей момент ми об'єктивно перебуваємо в складній ситуації. Однак якщо ми не зламаємо цієї тенденції, то знову заплатимо життями українських військовослужбовців, які й зараз гинуть на «мирному Донбасі».

Безумовно, Національний інститут стратегічних досліджень у рамках своїх можливостей робить усе, щоб надати військово-політичному керівництву потрібні розробки, але цього замало. Критично мало. Виконання такого завдання потребує об'єднання зусиль учених, представників держструктур і органів сектору безпеки та оборони, громадянського суспільства. А для об'єднання зусиль нам потрібен своєрідний «науковий хаб», певна точка докладання зусиль і знань. Де цей хаб буде створено, не так важливо, хоча, об'єктивно, саме НІСД має найкращі можливості для виконання ролі такого інтегратора. Головне — щоб його створили і він мав можливість виконувати свої завдання. Як каже один з ключових ідеоло-

гів гібридної війни, яку ведуть проти нас, російський генерал Герасимов, цінність науки — у передбаченні. Із цим складно не погодитися. Але нам треба не просто повторювати це як ритуальну фразу, а зробити основою практичної діяльності.

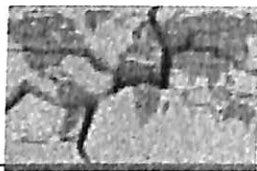
Друге питання — стратегічна діяльність. Нині її практично немає. Ми хапаємося за поточні ситуативні рішення і намагаємося зробити з них «стратегію». Не може бути довгостроковою стратегією держави ідея «домогатися продовження санкцій проти Росії». Бути тактичним пріоритетом — безперечно. Але не стратегією. Росія намагається втягти нас у зрозуміле й комфортне для неї симетричне протистояння. Щоб наша країна витратила час і гроші на стандартні озброєння. Щоб ми постійно тримали свою економіку в стані стресу. Щоб ми втягувалися в дорогу гонку озброєнь, якої в класичному вигляді виграти не можемо (як свого часу США втягли СРСР у глобальну гонку за програмою «Зоряних війн»). Україна не може собі цього дозволити. Насамперед — ресурсно.

Важливе запитання, що неминуче виникає в будь-якого читача: чи здатні нинішні еліти, військово-політичне керівництво країни прийняти цю нову реальність і мислити стратегічними, а не тактичними категоріями? Однозначної відповіді на нього дати тут і зараз не можна. Однак насправді не це найголовніше. Адже якщо еліти цього не усвідомлюють, якщо вони не здатні прийняти цю об'єктивну вимогу часу і запоруку збереження нашої країни — не стане ні самих еліт, ні країни, якою вони управляють, бо тим самим створиться вікно для тієї масштабної агресії, якій вони не зможуть запобігти і на яку не зможуть відповісти. Тож прийняття нової логіки діяльності — це не питання політичної дискусії, це екзистенційна рамка існування України, якій потрібна цілісна й новаторська стратегія боротьби з агресором.

Основою цієї нової стратегії мають стати нестандартність дій (асиметричність), завдання ударів по найчутливіших місцях противника, інноваційність. Без цього в нашому довгостроковому (а воно буде саме таким) протистоянні не перемогти. І, як ми вже зазначали, мета всіх цих дій — не допустити війни і посилювати тиск на РФ, щоб вона була зайнята безліччю не смертельних, але відчутних ударів і не мала можливості сконцентруватися на одній меті. У даному випадку — на нас.

Під ударом опиняємося не тільки ми — Росія завдає ударів по Європі й з Європи, розконсервовуючи проросійські проекти, експертів, політиків, просто «корисних ідіотів». Потрібно шукати асиметричні відповіді. Мусимо знайти такі рішення, які, з одного боку, дозволять нам підтримувати високий рівень готовності військ і їхню здатність відбити пряму атаку, а з іншого — не знищать нашу економіку. Насамперед Україна має радикально змінити систему ухвалення рішень у цій сфері.

Що далі?

Фантомні болі старої системи, що розвалилася як із природних причин, так і за активної допомоги збоку, зрада стратегічного партнера — все це дає нам можливість не брати в дорогу кайдани минулого, а справді рішуче йти вперед. Ми повинні сформувати нову модель системи національної безпеки та оборони, спроможну відповідати на виклики дня не тільки нинішнього, а й завтрашнього. Росія (якщо тільки не станеться чогось екстраординарного, що не вписується в загальний прогноз розвитку ситуації) буде для України довгостроковим дестабілізуючим супутником, що постійно підводить нас до межі масштабної війни, за якою цілком може вибухнути й «велика війна».

Наше виживання залежить від того, чи будемо ми до неї готові. Це і є найголовніше стратегічне завдання. Для всіх і для кожного.

